

O JEDNOM PIONIRSKOM KOMPARATISTIČKOM I
INTERDISCIPLINARNOM PRILOGU NAŠOJ KNJIŽEVNOJ
KRITICI

Helena Peričić

Godine 1923. u vrlo utjecajnom časopisu *Jugoslavenska njiva* (zagrebačkom tjedniku za opća društvena pitanja, najprije naslovljenom *Hrvatska njiva*, poslije, 1919, *Jugoslavenska njiva*, pa 1920. *Jugoslavenska obnova-njiva*) jedan je filozofski pisac, negdašnji student filozofije u Beču, pisao o Shakespeareu i Kranjčeviću. Riječ je o Vladimiru Dvornikoviću¹ koji je objavio tekst pod naslovom »Shakespeareov Hamlet i hamletizam u Kranjčevića. Studije za psihologiju pesimizma«.² (Bio je to zapravo prvi dio duljega teksta kojemu će drugi dio nositi naslov »Hrist, Budha i Schopenhauer«). Upravo spomenuti Dvornikovićev tekst kao autorov izlet u područje književnosti jedna je od književnopovijesnih činjenica koje će vjerojatno malo kome iz današnje perspektive — društveno-gospodarsko-političko-povijesne i književnopovijesne — značiti išta više od nabačenoga akribijskog podatka.

Najprije mi je obrazložiti zašto sam u naslovu svoga izlaganja upotrijebila izraz »pionirski«? Tekst o kojemu govorim pionirski je s više stajališta. O njegovoj pionirskoj dimenziji moguće je razglabati jedino nakon što se sagleda cjelokupan bibliografski kritički korpus³ recepcije britanske književnosti u hrvatskoj književnoj kritici u razdoblju od recimo 1914. godine — kad se uočava

sve znatniji interes za britansku književnost pa tako i Shakespearea — do recimo 1941. do koje sam prikupila podatke o spomenutoj recepciji.⁴

O Shakespeareu, preciznije, najglasovitiju djelu iz njegova opusa, u tom su periodu pisali Nehajev (*Studija o Hamletu*, 1915),⁵ Lunaček, Nazor, Dukat, Ogrizović, Ivo Vojnović — da nabrojim tek nekoliko autora napisa.⁶ Godine 1934. svoj će esej o *Hamletu* objaviti kontroverzni Vinko Krišković a jedini njegov sačuvani prijevod Shakespearea (preveo je gotovo čitav njegov dramski opus!) bit će upravo prijevod *Hamleta* iz 1926. godine.⁷ Shakespeare je doista bio jedan od nekolicine (što znači dvojice ili trojice) britanskih autora o kojima su pisali do 1923. godine hrvatski književni kritičari ili oni koje uvjetno tako možemo nazvati. Zapravo i ne čudi što su se sva priznatija imena onodobnoga hrvatskog kritičkog i spisateljskog pera okušala u interpretiranju nekoga Shakespeareova djela. Taj je pisac praktično bio strano književno ime s najistaknutijom recepcijom u hrvatskom tisku. Rijetki su bili kulturni djelatnici (među kojima je bio recimo Vladoje Dukat)⁸ koji su u to doba čitali a kamoli govorili engleski jezik. No, razlog književnokritičke ili kazališnokritičke poticajnosti Shakespearea imena u to doba leži zacijelo i u činjenici da je veliki dramatičar uz tada u nas izrazito popularne G. B. Shawa i Oscara Wildea, bio jedan od rijetkih pisaca s engleskog jezičnog područja koji su se prikazivali na onodobnim hrvatskim pozornicama.

Ipak valja napomenuti da do Dvornikovićevih »Studija« u to doba osim Harambašićeva posrednog prijevoda npr. *Hamleta* s njemačkog i do danas još neobjavljena prijevoda liječnika Bože Peričića iz 1916. godine⁹ — prijevoda toga djela na hrvatski jezik nije bilo.¹⁰

Taj se dio »Studija« — posvećen Hamletu odnosno »hamletizmu« dakle — dijeli na dvadeset jedno poglavlje, dok onaj posvećen Kranjčeviću i psihološko-filozofskoj komparaciji — na dvadeset četiri poglavlja.

Što se tiče prvoga dijela, u njemu Dvorniković razglaba o nemogućnosti i neutemeljenosti psihopatološkog određenja Hamletova navodnog »ludila«, pritom se žestoko protiveći etiketiranju Hamletova ponašanja kao takvog: »Bili su proglašivani »ludama« jer su turali pred obraz zrcalo onima koji u pomamnoj jurnjavi života nisu imali ni volje ni vremena da sami sebe pogledaju.«¹¹

Nadalje piše o odnosu Hamleta i Ofelije odnosno Hamleta i žena uopće; objašnjava zašto u toj tragediji nema aristotelske dramske »radnje«: to je, piše Dvorniković, »tragedija duševne veličine« u kojoj je »glavni junak pasivan«;¹²

razglaba o Hamletovoj duhovitosti i ironiji nad »puzavosti, himbom, dvoranstvom«;¹³ o njegovoj nesposobnosti djelovanja temeljenoj na »apsolutnom pesimizmu«; pa o cjelovitosti Hamleta kao psihičkog lika.¹⁴ Dvorniković opisuje »hamletizam« kao osobinu čovjeka najviših kulturnih oznaka svoga tj. Shakespeareova doba, čiji je »duševni lik« visok i moćan, »ispet na vršak duševne kulture svoga doba«; to je osobina čovjeka »genijalnih dispozicija, obilježena svim utančanim najsuptilnijim duševnim pokretljivostima, silno osjetljiva i primljiva u najširem smislu te riječi«.¹⁵

Dvorniković vjeruje u »muškost hamletskoga tipa« pa su mu gotovo bizarni pokušaji kada i »najvirtuoznije glumice vole upravo na Hamletu demonstrirati svoju virtuoznost«.¹⁶ Unatoč manama ovoga lika-čovjeka, autor »Studija« nalazi u njemu »jedan veliki *positivum*«: veliko humano etičko htijenje, ideju Istinitosti, Ljepote, Pravde i Sklada.¹⁷ Sam je Dvorniković na jednome mjestu u prvom dijelu »Studija« obrazložio svoj pristup obradi teme kao »literarno-historijski, komparativan i estetski«.¹⁸ »Pokušao sam jednu psihološku konstrukciju, iz jedinog mogućeg vrela: iz općih ljudskih duševnih analognosti, i sopstvenih doživljajnih mogućnosti. Uostalom, preko granica tih 'mogućnosti' uvijek i uvijek subjektivnih, ne pope se doslije nitko.«¹⁹ I dalje: »Studij Hamleta uzeo sam kao studij jednog čovječijeg tipa i jednog istinskog proživljenog pesimizma.«²⁰

Iako u svojem tekstu Dvorniković nije čuo da ga zanima književna razina odabrane problematike, ističući kako je njemu u ovoj »literarnoj« studiji sama ta literatura »najsporednija stvar«, dok su mu važni Shakespeare i sam Kranjčević — čiji »život i poezija predstavljaju« — »savršeno isto«.²¹ Dvornikoviću je pri tome »na prvoj strani jedno dramsko lice, dakle iskidak iz jednog književnog djela — na drugoj skup raznih pjesama drugog jednog pjesnika *plus* integralna živa ličnost i biografija toga pjesnika«.²² Dvorniković tvrdi da se zapravo bavi komparativnom psihologijom velikoga pesimizma jer: »Sve kulture sviju vremena, od individualnog do najobjektivnijeg oblika reagiraju analogno na prapodatak života: sveljudski pesimizam«;²³ jer: postoje — veli Dvorniković — »analognosti u izrazu i u reagiranju, najudaljenijim ljudskim sredinama, ukratko srodnosti sviju pesimističkih i malističkih izživljaja svega čovječanstva sviju kultura.«²⁴ Kranjčević je po Dvornikovićevu sudu jedan od »živih Hamleta«, »karakternog i nepodmitljivog pesimizma«.²⁵ Povodeći se za Kowalevskijevom studijom u kojoj se upućuje na to da već i »etnografija i folklor pa normalna psihologija« ukazuju na

opću sveljudsku »pesimističku klicu«. ²⁶ U »Dodatku« tomu tekstu Dvorniković će ponuditi čak i nacrt za izradu jedne — kako je on naziva — »Poredbene psihologije velikog pesimizma«, pa će razlikovati »pjesnički« (Sofoklo, Euripid, Shakespeare) i »filozofski« (Schopenhauer) oblik pesimizma.

Autor »Studija« iznosi svoje teze, s jedne strane, o liku Hamleta i njegovu pesimizmu koji ne dopušta tumačiti kao »psihopatologiju« pa time — kao što piše u informativnom i bibliografskom »Dodatku« — i Freudov pristup liku Hamleta smatra »najpromašenijim i najpovršnijim« jer »psihopatologijom bit Hamletova i hamletizma ne samo da nije iscrpljena, već nije u svojoj posebnoj, baš hamletskoj, genijalnoj sferi ni zahvaćena«. ²⁷

U svojoj analizi Dvorniković je doista pokazao da je — kako se Krležu sarkastično izrazio — »čovjek koji je pročitao dvije hiljade i šest stotina knjiga« ²⁸: u bibliografiji naime, pred konac svoga teksta Dvorniković se poziva na Friedricha Paulsena, Hyppolitea Tainea, ²⁹ Stanislava Wyspianskoga i druge. Tvrdeći kako je »Golema većina dosadanjega pisanja o Kranjčeviću beznačajna i vodena«, ³⁰ dodaje da je Schopenhauer — »jedini veliki sustavno-filozofski predstavnik pesimizma«, ³¹ zaključuje da Blaise Pascal »u evropskoj filozofiji daje prva psihološka opažanja o pesimizmu«, ³² osvrće se na Hartmannovo viđenje teorijskog pesimizma Immanuela Kanta, na reducirani pesimizam — *malizam* Branislava Petronijevića, na Kuna Fischera, Karla Jaspersa i druge.

Dakako da bismo s današnjeg gledišta mogli razglabati u beskraj *contra* Dvornikovićevih tumačenja »hamletske konstitucije« Kranjčevićeve koju Dvorniković posebice vidi u drugoj fazi Kranjčevićeva života i pred samu njegovu smrt; upitno je bismo li ulazili u raspravu o tumačenju »akumulacije bola i autorefleksivne svijesti te hamletske psihe« koju Dvorniković ilustrira izborom iz Kranjčevićeva opusa (»Prosinačko sunce«, »Zadnji Adam«, »Mojsije«, »Obična priča«, »Trzaji«). Olako ćemo kritizirati Dvornikovića osokoljeni komentarima velikoga Krleže, njegovim napadima na toga — neupitna je ipak činjenica — Dvornikovića-erudita. Koji je štoviše bio i te kako svjestan mogućih napada i kritika na račun »Studija«.

Predočujući međutim rezultate istraživanja hrvatske kritike Dvornikovićeve i nešto kasnijega doba, ipak bi se našlo podosta građe *pro* njegovu gledanju. Eto naprimjer, začudno je kako se on odupro, i to prilično argumentirano u dvadesetim godinama izrazito popularnom i raširenom »baconskom bakcilu« (tumačenju da su

djela koja se pripisuju Shakespeareu zapravo djela Francisa Bacona). Osim toga, Dvorniković se u svojoj interpretaciji ne ograničava samo na razinu psihološko-filozofsku; on naime prilično ozbiljno pa i smjelo zadire u književnointerpretativni prostor, pogotovu kad je riječ o Kranjčevićevu gledanju na društvene pojave kojima je pjesnik bio okružen — na lažljivost, brbljavost, površnost, indiskreciju, neukusnu nametljivost, konvencionalnu prazninu i neiskrenost, na »društvenog lava«:

*Onda će u društvo, svud ga željno traže;
Svud duhovit blista, svud jednako laže!*³³

Zaključujem: atribut »pionirski« iz naslova i s početka ovoga teksta ne implicira nužno visoku kvalitetu predmetnoga priloga odnosno Dvornikovićeve »Studije«. Zamoran je i često bespredmetan biografizam, sociologizam, a često i sam psihologizam njegova pristupa. No na temelju gore kazanog, vjerujem da je ipak riječ o važnom i nezaobilaznom prilogu u kontekstu recepcije britanske književnosti u nas kao i u kontekstu razvitka domaćega književnokomparatističkog i interdisciplinarnog interpretativnog pristupa.

IZBOR IZ LITERATURE

Antun Barac, »Hamlet, Kranjčević, Krleža i t.d.«, *Jugoslavenska njiva*, 1924, knj. I, br. 10.

Hrvatski leksikon, I. sv., ur. A. Vujić, Naklada Leksikon d.o.o., Zagreb, 1996.

Helena Peričić, »Prolegomena analizi anglističkog rada Vinka Kriškovića«, *Senjski zbornik*, Senj, Senjsko muzejsko društvo, 22, 1995, 293-306.

Helena Peričić, *Posrednici engleske književnosti u hrvatskoj književnoj kritici u razdoblju 1914-1940*, Zadar, 1996 (u tisku), rukopis dostupan u Nacionalnoj i sveučilišnoj knjižnici u Zagrebu te u knjižnici Britanskog savjeta u Zagrebu.

Helena Peričić, »Bibliografija hrvatske kritike o engleskoj književnosti (1914-1940)«, *Filologija*, HAZU, Zagreb, knj. 28, 1997, 47-71.

Helena Peričić, »Bibliografija zastupljenosti engleskih pisaca u hrvatskoj književnoj kritici u razdoblju 1914-1940.«, *Književna smotra*, 30, 1998, 108-109 (2-3), 79-102.

Helena Peričić: »Bibliografija zastupljenosti engleskih pisaca u hrvatskoj književnoj kritici u razdoblju 1914-1940.«, *Književna smotra*, Zagreb, 30, 1998, 108-109 (2-3), 79-102.

Helena Peričić, »An Unknown Pioneer: V. Krišković in the Reception of British Literature in Croatia 1919-1940«, *The British Cultural Studies: Cross-Cultural Challenges (Conference Proceedings)*, Zagreb, February 26-28, 1998, ed. by Ciglar-Žanić et al., Zagreb, The British Council Croatia, 1998, 115-120.

Helena Peričić, »Vladoje Dukat kao posrednik britanske književnosti u hrvatskoj kritici 1914.-1940.«, *Radovi filološkog razdjela Filozofskog fakulteta u Zadru*, Zadar, 1999, vol. 36(26) (1997), 233-242.

Helena Peričić, »O prvom hrvatskom izravnom prijevodu *Hamleta*«, *Drugi hrvatski slavistički kongres, zbornik radova II.*, gl. i odg. ur. Dubravka Sesar, Zagreb, Hrvatsko filološko društvo, 2001, 245-250.

Helena Peričić, »Strani dramatičari u kritici M. C. Nehajeva«, *Dani Hvarškoga kazališta 28 (Književnost i kazalište hrvatske moderne — bilanca stoljeća II.) / zbornik/*, ur. N. Batušić i dr., HAZU- Književni krug, Zagreb-Split, 2002.

BILJEŠKE

¹ Dvorniković je rođen u Severinu na Kupu 28. srpnja 1888, umro u Beogradu 30. rujna 1956. godine. Studirao je filozofiju u Beču gdje je 1911. i doktorirao kod F. Jodla. Od 1919. predaje na Zagrebačkom sveučilištu, najprije kao docent a potom kao redoviti profesor. Za vlade Pašić-Radić uklonjen je sa Sveučilišta (1926), a nakon toga odlazi u Beograd gdje 1933. postaje pomoćnik ministra prosvjete. Umirovljen je 1934. godine.

U pristupu filozofiji on je psihologist; zalagao se za stvaranje nacionalne filozofije. *Studije za psihologiju pesimizma* izišle su kao cjelovita knjiga u Zagrebu. Krleža ga je neštedimice kritizirao u *Književnoj republici* 1924. zbog navodnog diletantskog pristupa i netočnih odnosno neobrazloženih tvrdnji, dok ga je Barac u *Jugoslavenskoj knjivi* iste godine uzeo u zaštitu smatrajući da je Dvorniković objavio »za naše pojmove veoma dobru knjigu o Hamletu i Kranjčeviću« (Usp. A. Barac, »Kranjčević, Dvorniković, Krleža itd.«, *Jugoslavenska knjiva*, 1924, knj. I, br. 10.) naglašavajući pritom: »U našoj naučnoj literaturi, koja je sva od kompilacija, prepričavanja i cepidlačerstva, knjiga gospodina Dvornikovića kao

nešto doživljeno znači veliki korak naprijed i pozitivan dobitak, nešto novo i simpatično, da nije važno, da li je svaka njegova misao jednako osnovana.«

² Vladimir Dvorniković, »Shakespeareov Hamlet i hamletizam u Kranjčevića. Studije za psihologiju pesimizma«, *Jugoslavenska njiva*, 7, 1923, knj. I., 1, 22-27; 2, 67-73; 3, 94-100; 4, 147-152; 5, 185-189; 6, 225-250; 7, 278-287; 8, 325-330; 9, 358-365; 10, 411-415; 11, 448-455. U pisanju toga dijela studija, posvećenog Hamletu i Kranjčeviću, Dvorniković se poslužio prijevodom *Hamleta* Svetislava Stefanovića (Beograd, 1921).

Na taj se Dvornikovićev tekst iste godine osvrnuo Mihajlo Miron (»Jedno aktuelno književno djelo«, *Jugoslavenski list*, (5.10.), 1923, 230, 3). O jednom je Dvornikovićevu predavanju pisao Eustahije Jurkas u *Hrvatu* iste 1923. godine (»Predavanje o Kralju Rikardu III«, *Hrvat*, 5, 1923, 1097, 2). U *Književnoj republici* 1924. na taj se tekst kao i na Dvornikovićevo stvaralaštvo uopće u nekoliko navrata vrlo kritički osvrće, kao što sam već spomenula, Krleža (»O Kranjčeviću i o g. Dvornikoviću«, *Književna republika*, 1924, knj. I; »I još jedanput g. Dvorniković«, *ibid.*; »Čovjek koji je pročitao dvije hiljade i šest stotina knjiga«, *ibid.*, knj. II, br. 4; »O prijateljima Književne republike«, *ibid.*, 1925, knj. II, 8; *Moj obračun s njima*, Zagreb, 1932. Dvorniković će nekoliko godina poslije objaviti tekst »Shakespeare i mi danas« (*Hrvatska pozornica*, 1926.-27., 9, 4+6;; 10, 14-15; 11, 11-12; 14, 6-8). Godine 1925. osvanuo je u tisku još jedan simptomatičan pozitivistički Dvornikovićev izlet u psihologiju, knjižica pod naslovom *Psiha jugoslovenske melanholije*, Zagreb, Izdanje Z. i V. Vasića, 1925. B. Despot objavio je u Zagrebu 1975. knjigu pod naslovom *Filozofiranje Vladimira Dvornikovića*.

Mala napomena: Dvornikovića nema u *Hrvatskoj enciklopediji*. (Ur. D. Brozović, LZ Miroslav Krleža, Zagreb, 2001.)

³ Usp. Helena Peričić, »Bibliografija zastupljenosti engleskih pisaca u hrvatskoj književnoj kritici u razdoblju 1914.-1940.«, *Književna smotra*, 30, 1998, 108-109 (2-3), 79-102.

⁴ O Dvornikoviću sam pisala u svojoj disertaciji *Posrednici engleske književnosti u hrvatskoj književnoj kritici u razdoblju 1914-1940.* (u tisku)

⁵ Vidi: Helena Peričić, »Strani dramatičari u kritici M. C. Nehajeva«, *Dani Hvarškoga kazališta 28* (Književnost i kazalište hrvatske moderne — bilanca stoljeća II.) /zbornik/, ur. N. Batušić i dr., HAZU- Književni krug, Zagreb-Split, 2002.

⁶ Usp. Helena Peričić: »Bibliografija zastupljenosti engleskih pisaca u hrvatskoj književnoj kritici u razdoblju 1914.-1940.«, *Književna smotra*, Zagreb, 30, 1998, 108-109 (2-3), 79-102; ili Helena Peričić, »Bibliografija hrvatske kritike o engleskoj književnosti (1914-1940)«, *Filologija*, HAZU, Zagreb, knj. 28, 1997, 47-71.

⁷ Usp. Helena Peričić, »Prolegomena analizi anglističkog rada Vinka Kriškovića«, *Senjski zbornik*, Senj, Senjsko muzejsko društvo, 22, 1995, 293-306; ili Helena Peričić,

»An Unknown Pioneer: V. Krišković in the Reception of British Literature in Croatia 1919-1940«, *The British Cultural Studies: Cross-Cultural Challenges (Conference Proceedings)*, Zagreb, February 26-28, 1998, ed. by Ciglar-Žanić et al., Zagreb, The British Council Croatia, 1998, 115-120.

⁸ Usp. Helena Peričić, »Vladoje Dukat kao posrednik britanske književnosti u hrvatskoj kritici 1914.-1940.«, *Radovi filološkog razdjela Filozofskog fakulteta u Zadru*, Zadar, 1999, vol. 36(26), 1997, 233-242.

⁹ Vidi: Helena Peričić, »O prvom hrvatskom izravnom prijevodu *Hamleta*«, *Drugi hrvatski slavistički kongres, zbornik radova II.*, gl. i odg. ur. Dubravka Sesar, Zagreb, Hrvatsko filološko društvo, 245-250.

¹⁰ Usp. »Bibliografije prijevoda« u mojoj disertaciji *Posrednici engleske književnosti u hrvatskoj književnoj kritici u razdoblju 1914-1940*, Zadar, 1996, 431-453 (rukopis pohranjen u Nacionalnoj i sveučilišnoj knjižnici u Zagrebu, kao i u knjižnici Britanskoga savjeta u Zagrebu).

¹¹ Vladimir Dvorniković, »Shakespeareov Hamlet i hamletizam u Kranjčevića. Studije za psihologiju pesimizma«, *Jugoslavenska njiva*, Zagreb, 7, 1923, knj. I, 3,100.

¹² Isto, 1, 27.

¹³ Isto, 2, 68.

¹⁴ Isto, 2, 73.

¹⁵ Isto, 3, 95.

¹⁶ Isto, 4, 148.

¹⁷ Isto, 3, 96.

¹⁸ Isto, 4, 150.

¹⁹ Isto.

²⁰ Isto.

²¹ Isto, 5, 186.

²² Isto.

²³ Isto, 9, 362.

²⁴ Isto, 9, 363.

²⁵ Isto, 6, 228.

²⁶ Isto, 9, 363.

²⁷ Isto, 11, 448.

²⁸ *Književna republika*, 1924, knj. I, 1.

²⁹ Usp. isto, 11, 449.

³⁰ Isto, 11, 450.

³¹ Isto, 11, 452.

³² Isto.

³³ Kranjčevićevi stihovi iz »Obične priče«, preneseni iz Dvornikovića: 7, 283.